

Agora: politinių komunikacijų studijos 3
ISSN 2029-9923 (spausdintas), ISSN 2424-3663 (internetinis)
<http://dx.doi.org/10.7220/2424-3663.2015.3.4>

ŽYGINTAS PEČIULIS

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos
instituto profesorius, el. pastas: zygintas.peciulis@kf.vu.lt

POLITIKŲ ĮTAKA KURIANT LIETUVOS VISUOMENINIO TRANSLIUOTOJO MODELĮ

Lietuvos audiovizualinio transliavimo istorija prasideda XX amžiuje ir skirstytina į keturis etapus: Nepriklausomos Lietuvos radijas (1926–1940), sovietinės Lietuvos radijas ir televizija (1940–1988), Atgimimo laikotarpio (1988–1990) ir atkurtosios Nepriklausomos Lietuvos (nuo 1990 m.) radijas ir televizija. Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvos radijas ir televizija (LRT) buvo reorganizuota, ne kartą keisti jos veiklą reglamentuojantys įstatymai. Perėjimas iš valstybinio totalitarinio į Vakarų demokratijos būdingą visuomeninio transliuotojo modelį buvo sudėtingas. Siekį tapti nepriklausomai nuo politinės valdžios lydėjo mėginimai daryti įtaką keičiant aukščiausios valdymo institucijos visuomeninės tarybos sudarymo tvarką, įgaliojimus, finansavimo modelius. Šio straipsnio tikslas yra apžvelgti, kaip per atkurtosios Nepriklausomybės dešimtmečius kito Lietuvos įstatymų leidėjų požiūris į visuomeninį transliuotoją.

Pagrindiniai žodžiai: *visuomeninis transliuotojas, Lietuvos radijas ir televizija, valdymas, finansavimas, Seimas, įstatymai.*

Lietuvos audiovizualinio transliavimo istorija prasideda XX amžiuje: Lietuvos radijo programos pradėtos transliuoti 1926 m., o televizijos – 1957 m. Nuo praėjusio amžiaus 6-ojo dešimtmečio radijo ir televizijos programas rengia viena organizacija – sovietiniais laikais vadinamasis Radijo ir televizijos komitetas, atkūrus Nepriklausomybę – Lietuvos radijas ir televizija (LRT). Lietuvos audiovizualinio transliuotojo istoriją galima skirstyti į keturis etapus: Nepriklausomos Lietuvos radijas (1926–1940), sovietinės Lietuvos radijas ir televizija (1940–1988), Atgimimo laikotarpio (1988–1990) ir atkurtosios Nepriklausomos valstybės radijas ir televizija (nuo 1990 m.). Pirmajame valstybės įtvirtinimo etape Radijas atliko valstybinio transliuotojo funkciją. Televizija atsirado ir tris dešimtmečius veikė šalies okupacijos ir aneksijos sąlygomis. Sovietiniais metais transliuotojai audiovizualinėmis

priemonėmis buvo pasitelkti propagandos ir agitacijos tikslams, skleidė oficialias socializmo pranašumų, avangardinio proletariato ir komunistų vaidmens, komunizmo statybos idėjas (plačiau žr.: Pečiulis, 2013). Atgimimo laikotarpis sietinas su Sąjūdžio atsiradimu. Formaliai LRT išliko pavaldi valdančiajai komunistų partijai, tačiau eteryje pradėjo ryškėti skirtingų ideologijų priešprieša. Šalia oficiozinių laidų pasigirdo opozicijos balsas. Dar iki atkuriant Lietuvos Nepriklausomybę, pradėta diskutuoti dėl audiovizualinio transliuotojo modelio. Lietuvai tapus nepriklausoma, skubiai susirūpinta nauju Lietuvos radijo ir televizijos reglamentavimu. Vertinant pasauliniame audiovizualinio transliavimo raidos kontekste 1926–1988 m. Lietuvoje veikė monopolinis audiovizualinio transliavimo modelis, nes tik valstybė turėjo teisę steigti radijo ir televizijos programų gamybos ir transliavimo organizacijas. Turinio požiūriu šio laikotarpio programos priskirtinos nekomerciniam, propagandiniam, kultūriniam tipui (plačiau žr.: Pečiulis, 2007).

Politiniai pokyčiai Lietuvoje praėjusio amžiaus 9-ojo dešimtmečio pabaigoje sutapo su Vakarų Europoje šio dešimtmečio pradžioje prasidėjusia audiovizualinio sektoriaus demonopolizacija. Dėl politinio ir ekonominio spaudimo Europos audiovizualinė rinka pradėta demonopolizuoti. Kai buvo priimti politiniai sprendimai, baigėsi keletą dešimtmečių trukęs visuomeninių transliuotojų (VT) monopolis, pradėjo formuotis konkurencinė visuomeninių ir komercinių transliuotojų rinka. Netrukus audiovizualinio sektoriaus dereglamentacijos banga pasiekė Vidurio ir Rytų Europos sovietinio bloko valstybes. Dėl šių priežasčių turėjo keistis buvusių monopolinių valstybinių (Vidurio ir Rytų Europoje) ir visuomeninių (Vakarų Europoje) transliuotojų strategijos (žr.: *Television Across Europe*, 2008; *Treaty of Amsterdam*).

Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuva siekė diegti vakarietiškąjį VT modelį, kuriam būdinga tai, kad transliuotojas valdo ir finansuoja nepriklausomai (žr.: Brants, Siune, 1992). Visuomeninio transliavimo esmė – neleisti rinkimuose laimėjusiai daugumai monopolizuoti informacijos sklaidos, Radiją ir televiziją paversti valstybine institucija. Siekiama išvengti tiesioginio valdžios (valdančiosios daugumos) kišimosi, ieškoma priemonių, kaip per visuomenines tarybas, vadinamąsias *apsaugos organizacijas* (*Recommendations*, 1996) piliečiai galėtų valdyti VT. Nepriklausomą finansavimą turi užtikrinti vartotojų mokamas abonentinis mokestis ar kiti transliuotojo biudžetą formuojantys būdai (valstybės subsidijos, transliuojamos reklamos įplaukos). Suformuoti tokie VT tikslai: kurti pilietinę visuomenę, skatinti pliuralizmą, diskusijas, pateikti nešališką informaciją ir komentarus, skleisti skirtingas idėjas ir religinius įsitikinimus. Viešais debatais inicijuodamas demokratijos raišką, VT turėtų suteikti galimybę visuomenei girdėti ne tik esančiųjų valdžioje, bet ir opozicijos balsą. Svarbus VT uždavinys yra tenkinti specifinius mažesnių

grupių – tautinių, religinių bendrijų, kultūrinių mažumų – interesus (žr.: Bourdon, 2005, Cintra-Torres, 2005, Musso, 2005). Lietuvos nusiteikimą kurti demokratišką vakarietišką audiovizualinio transliuotojo modelį stabdė šios aplinkybės:

1. Sudėtinga politinė situacija, kai nepriklausomos valstybės atkūrimui priešinosi vidaus ir išorės jėgos. Neatidėliotini valstybės kūrimo darbai, pralaimėjusių politinių jėgų revanšizmas skatino naująją politinę daugumą turėti savo rankose įtakingą informacijos priemonę.
2. Sunki ekonominė padėtis, reikalavusi telkti piliečius, aiškinti jiems naujus įstatymus, pokyčius valstybėje.
3. Susiformavusi vadinamoji *gerosios valdžios* samprata, reiškusi įsitikinimą, kad nėra būtina depolitizuoti Radijo ir televizijos, o pakanka perimti iš ankstesniosios (t. y. blogosios) valdžios į savo (t. y. gerosios valdžios) rankas.
4. *Politinių sūpuoklių* efektas, kai po rinkimų pasikeitusi valdančioji dauguma siekia sumažinti buvusios daugumos įtaką Radijui ir televizijai.
5. Politinės kultūros stoka ir ydinga visuomeninio transliuotojo samprata, kai jis traktuojamas kaip valstybinis.
6. Vėlavimas, nes Lietuva VT modelį pradėjo kurti tuo metu, kai Vakarų šalyse monopolinę *pokarinio konsensuso* sampratą ėmė keisti konkurencinis *naujas konsensusas* (žr.: Pečiulis, 2007). Lietuva praleido VT formavosi etapą, kurio metu kai kurie dalykai (tarkim, abonentinis mokestis) atrodė savaime suprantami. 9–10 praėjusio amžiaus dešimtmečiuose Vakarų visuomeniniai transliuotojai išgyveno ekonominę ir identiteto krizę, o LRT buvo tapatinama su sovietinių laikų propagandos įrankiu. Lietuvoje atsiradę pirmieji alternatyvūs Radijo ir televizijos kanalai buvo siejami su modernumu ir demokratija.
7. Sumaištį kėlė platus VT principų interpretavimas Vakaruose. Europoje visuomeninės valdymo institucijos būdavo sudaromos remiantis įvairiais principais ir skirtingais finansavimo modeliais.

Šių aplinkybių veikiama daugiau nei du dešimtmečius Lietuva kūrė ir tobulino VT principus. Šio teksto tikslas – apžvelgti svarbiausius VT koncepcijos formavimo etapus. Jam pasiekti analizuosime įstatymus ir jų pataisas (Lietuvos radijo ir televizijos statutą, Visuomenės informavimo įstatymą, Lietuvos radijo ir televizijos įstatymą), Seimo posėdžių diskusijas, spaudos publikacijas. Stengsimės Lietuvoje kurtą VT koncepciją susieti su politiniu kalendoriumi (Seimo kadencijų kaita¹), palyginti su esminiais Vakarų Europoje suformuotos

¹ V Seimas – Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas (1990–1992 m., Seimo pirm. V. Landsbergis). VI Seimas (1992–1996 m., pirm. A. M. Brazauskas, Č. Juršėnas). VII Seimas (1996–2000 m., pirm. V. Landsbergis). VIII Seimas (2000–2004 m., pirm. A. Paulauskas). IX Seimas (2004–2008 m., pirm. A. Paulauskas, V. Muntianas, Č. Juršėnas). X Seimas (2008–2012 m., A. Valinskas, I. Degutienė). XI Seimas (2012–2016 m., pirm. V. Gedvilas, L. Graužinienė).

visuomeninio radijo ir televizijos sampratos teiginiais. Šiuo aspektu įvertinsime aktualius LRT situacijai įstatymus

LRT reglamentavimas iki priimant Visuomenės informavimo įstatymą

1990 m. kovo 12-ąją, kitą dieną po Nepriklausomybės paskelbimo, Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas (AT) į darbotvarkę įtraukė LRT klausimą. Siekta sustabdyti LRT vadovo Domo Šniuko įgaliojimus. Diskusijų metu buvo nuspręsta parengti naują Lietuvos radijo ir televizijos veiklą reglamentuojantį dokumentą – LRT statutą, kuris priimtas 1990 m. gegužę (LRT statutas, 1990). Pagal naująjį dokumentą LRT tapo Parlamentui atskaitinga valstybės įstaiga. AT savo įgaliojimų laikui skiria aukščiausiąją LRT valdymo instituciją – valdybą (pradžioje buvo 15 narių, vėliau – 17) ir tvirtina generalinį direktorių (jo kandidatūrą teikia valdyba).

LRT statute galima išvengti pereinamajam laikotarpiui būdingą dualizmą. Viena vertus, LRT valdybos egzistavimas yra visuomeninio transliuotojo modelio požymis. Siekiama, kad Radijas ir televizija būtų valdomi ne įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios, o visuomenės atstovų. Tačiau valdybos kadencijos trukmė atitiko AT įgaliojimų laiką, vadinasi, buvo susieta su Parlamento rinkimais ir politinės valdžios kaita. Tokį dvilypumą lėmė susiklosčiusi politinė ir ekonominė situacija. Kadangi sovietiniais laikais Valstybinis radijas ir televizija priklausė vykdomajai valdžiai ir propagavo valdančiosios partijos politiką, pirmaisiais atkurtosios Nepriklausomos valstybės mėnesiais savaime buvo laikoma gėriu, kad LRT yra pavaldi tautos atstovybei – Parlamentui. Laikytasi *gerosios valdžios* sampratos, kuriai pritarė įvairių politinių pažiūrų deputatai ir dalis LRT darbuotojų. Štai Benas Rupeika teigė, kad LRT perėjimo tiesiogiai valstybės valdžion, tampant pavaldžia Aukščiausiajai Tarybai, siekis gimė pačioje LRT (AT, 1990).

Statute pabrėžiama, kad pagrindiniai LRT veiklos principai yra objektyvumas, demokratija, žodžio, kūrybos ir sąžinės laisvė. Programose turi būti užtikrinama nuomonių įvairovė: dalyvauti laidose gali įvairių pažiūrų ir įsitikinimų žmonės, įvairių partijų, politinių ir visuomeninių judėjimų, organizacijų, tautinių ir religinių bendruomenių atstovai. LRT viduje partijos ir politiniai judėjimai veikti negali. Diskusijų Seime metu akcentuota LRT misija – būti valstybės ir visuomenės tarpininku, padėti reguliuoti valdžios ir piliečių santykius. Tačiau, nepaisant nuostatos užtikrinti nuomonių įvairovę ir lygias visų galimybes dalyvauti laidose, privilegijų buvo suteikta politikams. Nustatyta, kad LRT privalo skelbti valstybės valdžios oficialius pranešimus, pateikti valdžios

požiūrį į svarbiausius valstybės ir visuomenės gyvenimo dalykus. AT deputatai, jei atskaitingų valstybės įstaigų vadovai, Vyriausybės nariai turi pirmumo teisę savo veiklos klausimais *pasinaudoti* Lietuvos radiju ir televizija (LRT statutas, 1990). Taigi, pripažinus sudėtingą atkuriamos valstybės situaciją, naujajame modelyje išsaugomi valstybinio transliuotojo bruožai. Nereglamentavus, kas iš valstybės ir valdžios atstovų turi teisę kalbėti per LRT, daugėja ultimatyvių reikalavimų pasirodyti eteryje. Tai kelia įtampą ir nesusipratimą. LRT valdybos pirmininkas Laimonas Tapinas įspėjo, kad, jeigu kiekvienas pareigūnas turės teisę nurodinėti, LRT labai greitai grįš į laikus, iš kurių neseniai atėjo. Jo nuomone, deputatas yra toks pat Lietuvos pilietis, kaip ir bet kuris kitas, ir jo teisės į LRT eterį turėtų būti tokios pačios (AT, 1990). Siekiama, kad LRT valdyba ar AT sukurtų mechanizmą, reguliuojantį, kam iš valstybinės valdžios atstovų ir kokiais atvejais yra suteikiamas eteris.

Transliuotojo santykio su valdžia klausimu AT deputatų nuomonės išsiskyrė. Vieni manė, kad dokumentas, apibrėžiantis VT principus, yra per ankstyvas. Anot jų, VT modelis tinka demokratinei, laisvai ir nepriklausomai valstybei, o Lietuva kol kas tokia nėra. Anot Liudviko Narcizo Rasimavičiaus, siūloma gražų vasarinį rūbą dėvėti gan šaltos žiemos sąlygomis. Deputato nuomone, politikai turi turėti teisę prireikus pasirodyti eteryje, nesvarbu, ar kam nors tai patinka ar nepatinka. Algirdas Patackas teigė, kad LRT yra valstybės įstaiga ir ja turėtų rūpintis valstybe. Jo nuomone, nebus tvarkos, jeigu televizija tik skelbs oficialią informaciją, o ją komentuos kas nori ir kaip nori. Jis pasiūlė LRT statutą papildyti nuostata, kad LRT aiškina „oficialią politinę nuostatą“ (AT, 1990a). Valstybinės televizijos šalininkams prieštaravo deputatai, ginantys LRT savarankiškumą. Jonas Tamulis teigė, kad ypatingą padėtimi mėginama pateisinti norą „užspausti“, paimti LRT į savo rankas, o visi turėtų būti suinteresuoti televizija kaip visiškai savarankiška įstaiga. Anot deputato, nors padėtis sunki, reikėtų kurti struktūras, reikalingas „normaliai“ valstybei (AT, 1990a). Česlovas Juršėnas pritarė, kad valstybingumo įtvirtinimas yra svarbiausias uždavinys, bet, jeigu dėl jo „užmiršime“ demokratiją ir viešumą, valstybei padarysime meškos paslaugą (AT, 1990a).

Diskusijose dėl LRT statuto užčiuopiamos ir kitos svarbios audiovizualinio transliuotojo problemos: tai LRT valdybos įgaliojimai, transliuotojo finansavimas. Aptariami du galimi valdybos formavimo variantai. Pirmasis – lyg savotiškas inteligentų klubas, filosofuojantis apie radijo ir televizijos programas, tačiau neprisiimantis atsakomybės ir nepriimantis sprendimų. Antrasis – realią valdžią turinti institucija, sprendžianti svarbiausius klausimus, kurianti Nacionalinio radijo ir televizijos strategiją ir kontroliuojantis jos vykdymą. Benas Rupeika pabrėžė valdybos nepriklausomumą nuo LRT administracijos, siūlydamas, kad ji nebūtų

finansišškai susijusi su LRT. Kita vertus, deputatas siūlė nespirtinti įvykių, nes pats gyvenimas parodysiąs, kaip ši valdyba susiformuos (AT, 1990a).

Diskutuojant dėl LRT finansavimo, kol kas nekalbama apie alternatyvius šaltinius – pakankamų dotacijų tikimasi iš valstybės biudžeto. Nors pripažįstama, kad esant sudėtingai ekonominei situacijai tai bus nemaža našta Lietuvai, bet suprantama ir didžiulė radijo ir televizijos reikšmė valstybei. Nors Lietuvoje valstybinės televizijos programos dar buvo rengiamos ir transliuojamos monopoliškai, svarstant LRT statutą, diskutuota apie būsimąją konkurencinę rinką. Raginama neužkirsti kelio privačioms akcinėms ar kooperatinėms radijo ir televizijos kompanijoms, nes tokių konkuruojančių stočių atsiradimas būtų naudingas LRT – suteiktų daugiau svorio ir meistriškumo Valstybiniam radijui ir televizijai (AT, 1990a). Tačiau būtent LRT valdybai suteikta visos audiovizualinės rinkos reguliavimo funkcija, teisė spręsti, kaip paskirstyti laisvus televizijos kanalus.

LRT depolitizavimo ir visuomeninimo kontekste aiškiai girdisi ir priešinga tendencija – mėginimas transliuotoją išlaikyti valstybės rankose. Kovos aštrumą dėl įtakos Radijui ir televizijai atskleidė naujo LRT vadovo tvirtinimas Aukščiausioje Taryboje. LRT valdyba pasiūlė vėl tvirtinti Radijo ir televizijos vadovo Domo Šniuko kandidatūrą. Diskusijos metu LRT valdybos pirmininkas L. Tapinas apgailėstavo, kad į Lietuvos radijo ir televizijos laidas nemažai deputatų žiūri perdėm negatyviai (AT, 1990b). Benas Rupeika kolegoms priminė, kad Lietuvoje jau 27-oji blokados diena (1990-ųjų pavasarį Maskva daugiau nei dviem mėnesiams buvo nutraukusi Lietuvai žaliavų ir prekių tiekimą – aut. pastaba) ir apgailėstavo, kad Parlamentas, pradėjęs savo veiklą nuo Televizijos, iki šiol vienu svarbiausių savo uždavinių laiko pakeisti Radijo ir televizijos valdžią (AT, 1990b).

Įžvelgiamas akivaizdus kai kurių deputatų interesų konfliktas. Į tai dėmesį atkreipė Povilas Varanauskas: „Mūsų deputatai žurnalistai, nuėję į Radiją ir televiziją, pasijunta aukščiau visos Aukščiausiosios Tarybos ir tampa mūsų mokytojais. Tai daug kam nepatinka“ (AT, 1990 b). Birutė Valionytė pastebėjo, kad jau beveik metai, kai yra rengiamas tradicinis penktadienio pokalbis su Algirdu Brazausku („Kalbina AT deputatas B. Rupeika“ – aut. pastaba). Ji teiravosi, ar pasikeitus vadovaujančioms jėgoms Lietuvoje šis tradicinis pasikalbėjimas neturėtų vykti arba su premjere Kazimiera Prunskiene, arba su AT pirmininku Vytautu Landsbergiu (AT, 1990b).

Nepatvirtinus D. Šniuko kandidatūros, LRT valdyba dar kartą pateikė jo ir alternatyvią Skirmanto Valiulio kandidatūrą. Aštrios diskusijos metu deputatas Gediminas Vagnorius suformulavo, kaip rinkimus laimėjusi dauguma traktuoja strateginių objektų perėmimą ir jų valdymą. Jis klausė, ar yra žinoma pavyzdžių, kai absoliučią daugumą turinti parlamento politinė jėga į

vadovaujantį postą skirtų kitos politinės jėgos vadovą, šiuo atveju LKP CK (Lietuvos Komunistų partijos Centro komiteto – aut. pastaba) narį. Anot G. Vagnoriaus, nieko nuostabaus, kad LKP vadovai gina savo narį, nieko nuostabaus, kad sąjūdžio dalyviai norėtų matyti ten jiems artimesnį žmogų. Jis stebisi, kad politinę kovą bandoma pridengti apeliacija į sąžinę ir demokratiją. Anot jo, „po Kovo 11-osios įvyko esminės, revoliucinės permainos, ir nereikia manyti, kad visi su tuo susitaikė. LRT vadovo rinkimai yra šios politinės kovos etapas. Tai nėra koks nors profesinis konkursas, o grynai politinis klausimas. [...] Žinoma, galime šį postą perduoti savo oponentams, kaip atidavėme laikraščius *Tiesą*, *Komjaunimo tiesą*, *Valstiečių laikraštį* ar kitas valstybines masinės informacijos priemones. Galbūt galima perduoti ir Televiziją bei radiją, tada bus praktiškai viskas [...] tose pačiose rankose [...], kurios valdė Lietuvos Tarybų Socialistinę Respubliką“ (AT, 1990b).

Nors vienas dešiniųjų lyderių atvirai kalbėjo, kad valdančioji dauguma privalo turėti įtaką audiovizualinei žiniasklaidai, tačiau LRT valdyba amortizavo tiesioginį valdžios kišimąsi. Valdančioji dauguma ėmė kurti alternatyvius transliuotojus. 1991 m. sausio 13-ąją Sovietų kariškiams okupavus LRT pastatus S. Konarskio gatvėje Vilniuje, valstybė įsteigė Rytų Lietuvos televiziją (RLTV), transliavusią laidas Rytų Lietuvos gyventojams. 1991 m. pabaigoje dešiniųjų Vyriausybė priėmė nutarimą įkurti Valstybinę ekonominių ir komercinių televizijos laidų direkciją, kuri pradėjo transliuoti kanalą TV26, matomą Vilniuje ir apylinkėse. Iš valstybės biudžeto įrangai įsigyti ir laidoms finansuoti buvo paskirtas vienas milijonas litų.

Po neeilinių Seimo rinkimų pasikeitus politinių jėgų konfiguracijai, 1992-ųjų pabaigoje pradėti keisti buvusios valdančiosios daugumos sprendimai. Seime diskutuojant dėl Valstybinės ekonominių ir komercinių televizijos laidų direkcijos panaikinimo, buvęs premjeras G. Vagnorius teigė, kad Vyriausybė šitokiu būdu siekė naikinti monopolijas. Jo nuomone, Lietuvai būtų naudinga, jeigu šalia valstybinės televizijos būtų įsteigta komerciniais pagrindais veikianti televizija. G. Vagnorius suformulavo audiovizualinio monopolio griovimo idėją: „Kodėl pagaliau Lietuvoje negalime pradėti gyventi normalų gyvenimą ir šitoje srityje? Kodėl Lietuvoje negali būti antros, trečios, ketvirtos ir penktos televizijos? Kodėl savivaldybė gali steigti televizijas, o Vyriausybė negali?“ (Seimas, 1992). V. Landsbergis teigė, kad naujos televizijos tikslas – reformų ir su jomis susijusių įstatymų aiškinimas. Tai, ko Vyriausybė pasigenda dabar televizijos laidose – „Tokio populiarus susikalbėjimo su žmonėmis, kurie labai dažnai neranda atsakymo arba yra klaidinami, arba įstatymai yra sunkia kalba parašyti, o valstybės laikraštis nepasiekia kaimų“ (Seimas, 1992).

Iš valstybės biudžeto išlaikomų alternatyvių televizijos kanalų priešininkai pasitelkė tris argumentus: teisinį, ekonominį, ir moralinį. Buvusi G. Vagnoriaus Vyriausybė kaltinta tuo, kad ignoravo LRT statuto straipsnį, suteikiantį teisę paskirstyti laisvus kanalus LRT valdybai. Nei Vyriausybė, nei kuriamos Valstybinės ekonominių ir komercinių televizijos laidų direkcijos atstovai dėl kanalo nesikreipė į LRT valdybą ar Aukščiausios Tarybos Švietimo, mokslo ir kultūros komisiją. Konstatuota, kad Vyriausybė nedalyvavo konkurse, o kanalą perėmė įsaku. Seimo narys Gediminas Ilgūnas priekaištavo, kad užuot padėjusi okupacijos sąlygomis dirbusiai LRT Vyriausybė skyrė lėšų, tarp jų ir valiutos naujai steigiamai televizijai, jai atidavė didžiulius Statybininkų rūmus, įpareigojo ministerijas aprūpinti technika ir įrengimais. LRT valdybos pirmininkas L. Tapinas abejojo, ar ne per daug televizijų tokiai mažai šaliai ir nuogaštavo, kad iš LRT gali būti atimtos geriausios kūrybinės jėgos (Seimas, 1992). Trumpai veikęs kanalas TV26 buvo uždarytas, tačiau LRT monopolis aižėjo ir galutinai buvo panaikintas 1993-aisiais, pradėjus transliacijas komerciniams kanalams.

Vadovaujantis LRT statuto nuostata, kad Seimas tvirtina LRT valdybą savo įgaliojimų laikui, naujasis Seimas ėmėsi keisti jos sudėtį. Opozicijos atstovas A. Kubilius kėlė klausimą, kam iš viso reikalinga valdyba, ar tam, kad „išplautų“ tiesioginių Televizijos vadovų atsakomybę? Aštrindamas šį klausimą, Seimo narys apeliavo į LRT vadovybės nekompetenciją ir valdybos nepajėgumą spręsti LRT problemų (Seimas, 1992a). Vytautas Plečkaitis konstatavo, kad AT suformuota LRT valdyba priklausė nuo politinių jėgų išsidėstymo, tas pats principas išlieka ir dabartiniame Seime. Parlamentaras abejojo, ar Seimo kompetencija spręsti valdybos sudarymo klausimą (Seimas, 1992a). LRT valdybos pirmininkas L. Tapinas ragino perimti europietišką visuomeninio transliuotojo sampratą, pagal kurią Radijas ir televizija traktuojami ne kaip prezidento, parlamento ar ministrų kabineto, o kaip visuomenei atskaitinga institucija. Kita vertus, jis pripažino parlamentarų teisę atstovauti piliečiams, nes Seimo nariai yra tautos rinkti atstovai, rinkdami LRT vadovybę, jie išreiškia tautos valią (Seimas, 1992a).

Seimas nuolat grįždavo prie LRT valdybos formavimo principų. 1993 m. aptariant naują LRT statuto redakciją, svarstyta klausimas, kodėl nėra reglamentuotas LRT valdybos dydis ir sudarymo principai. Seimo narys Bronius Genzelis informavo, kad esąs bendras susitarimas 10 narių skirti Seimo pozicijai, o 5 – opozicijai. Taikantis prie susiklosčiusios situacijos (atsirandant naujiems komerciniams transliuotojams), buvo susiaurintos LRT valdybos galios reguliuoti audiovizualinę rinką – valdyba tik tvirtina konkurso laisviems kanalams skirti komisijos sprendimus (Seimas, 1993).

Kardinalesni LRT reglamentavimo pokyčiai atsiranda Visuomenės informavimo įstatymo (VII) projektuose. Viena iš šio dokumento rengimo priežasčių – naujos alternatyvios radijo ir televizijos stotys. Susidarius tokiai situacijai, reikėjo keisti audiovizualinės rinkos reguliavimo principus. Tinkamiausio Lietuvos modelio ieškota, analizuojant Didžiosios Britanijos, Švedijos, Vokietijos, Norvegijos, Vokietijos, Prancūzijos ir kitų valstybių atvejus. Kalbėdamas apie būsimą LRT valdymo modelį, B. Genzelis teigė, kad Lietuva nusiteikusi rinktis prancūziškąjį variantą, kuris adaptuotas ir Lenkijoje – po tris atstovus į aukščiausiąją visuomeninio transliuotojo valdymo instituciją skiria Nacionalinis susirinkimas ir Prezidento institucija (Seimas, 1994).

Paraleliai rengiamas LRT įstatymo projektas. Nutariama suderinti pateiktus Vyriausybės, Radijo ir televizijos asociacijos, Žurnalistų sąjungos, Žurnalistų draugijos, Periodinės spaudos leidėjų asociacijos projektus. Buvo gautos užsienio ekspertų, Europos transliuotojų Sąjungos (EBU) išvados, projektai aptarti tarptautiniame seminare. Darbo grupė apžvelgė 23 šalių patirtį. Konstatuota, kad formuojasi naujos žiniasklaidos sektoriaus tendencijos, nurodančios, kaip rengti dokumentus: tokioje veikloje dalyvauja visuomeninės grupės, tarptautiniai ekspertai, į problemas žvelgiama įvairiais aspektais, vertinamas pasaulinis kontekstas. EBU Teisės departamento vadovas Wernedas Rumhorstas, iš esmės teigiamai įvertinęs įstatymo dvasią, atkreipė dėmesį į siekį vienu dokumentu reguliuoti ir visuomeninį, ir komercinį transliavimą. Anot eksperto, komercinių stočių transliavimas turėtų būti detalčiau ir griežčiau reglamentuojamas, ypač jų programų turinys (Seimas, 1994).

Pradiniame VII projekto variante dar buvo likusi nuostata, kad LRT valdyba prižiūri komercinius transliuotojus, tačiau vėliau atkreiptas dėmesys į Konstitucinio Teismo (toliau – KT) išaiškinimą, kad LRT valdyba yra vienos įstaigos – LRT – vadovaujanti institucija ir turi apsiriboti tik LRT veikla (Konstitucinis Teismas, 1995). Alternatyviuose įstatymo projektuose siūlyta „išgryninti“ valdybos – LRT vadovaujančios institucijos funkcijas, o dažnių skirstymo ir komercinių transliuotojų priežiūros funkcijoms atlikti sukurti kitą instituciją (buvo įsteigta Lietuvos radijo ir televizijos komisija – LRTK) (Seimas, 1996).

Rengiant naują LRT valdymo modelį, nesiekta kopijuoti kurios nors Vakarų šalies, anot Seimo nario Juozo Baranausko, o ieškota hibridinio varianto (Seimas, 1995). Pasiūlyta, kad po tris visuomeninės tarybos narius teiktų Seimas, Prezidentas, Kūrybinių organizacijų asociacija arba kitos visuomeninės institucijos. Kadangi didžiąją dalį tarybos narių deleguotų Seimas ir Prezidentas, nuogaustauta, kad ji bus politizuota. Seimo narys Alfonsas Vaišnoras nuogaustavo, jog LRT „bus atimta iš visuomenės“ arba, anot Antano Basko, taps valdžios

televizija, nes devyni nariai bus tos pačios politinės orientacijos (turima galvoje, kad Seimo dauguma ir Prezidentas yra iš tos pačios partijos). Apie pavojų kalbėjo ir V. Landsbergis, teigęs, kad taryba bus visagalė, nes ją sudarys viena partija: trys žmonės paskirti Prezidento ir trys – Seimo. „Tai yra tokia demokratijos ‚viršūnė‘, kad jūs geriau neprovokuokite tarptautinio skandalo. Atidėkite šitą dalyką“, – ragino V. Landsbergis (Seimas, 1995).

VII projekte atsirado naujas svarbus elementas – visuomeninės tarybos narių rotacija, nesutampanti su juos delegavusių institucijų kadencijomis. Siekiant mažinti LRT priklausomybę nuo valstybės biudžeto dotacijų, ieškota alternatyvių finansavimo formų. Siūlyta lėšas Radijui ir televizijai surinkti padidinus mokesčių už sunaudotas elektros kilovatvalandę arba įvedus abonentinį mokestį. Dėl to nuomonės išsiskyrė. Dalis projekto rengėjų buvo už alternatyvų paiešką, o kiti – nusiteikę palikti biudžetinį finansavimą ir komercinės reklamos pajamas.

Iš esmės modernaus Visuomenės informavimo ir LRT įstatymo svarstymas vyko politizuotame fone. Tai pažymėjo Gintautas Babravičius, pateikdamas alternatyvius VII papildymus. Jo nuomone, nuo 1992 m. iš esmės buvo stiprinama valstybės institucijų kontrolė visuomenės informavimo priemonėms, o Valstybinis radijas ir televizija „kontroliuojami visiškai“ (Seimas, 1995). Nepaliaujamą politikų kišimąsi konstatavo ir 1995 m. pradžioje atsistatydinęs LRT generalinis direktorius L. Tapinas. Svarstydami atsistatydinimo pareiškimą, Seimo nariai jam priekaištavo dėl virškonstitucinių LRT vadovo galių atimti iš Seimo narių teisę per Radiją ir televiziją bendrauti su savo rinkėjais (Seimas, 1995a). L. Tapinas tvirtino, kad atsistatydinimas yra ne jo asmeninė, o LRT problema. LRT rankos ir kojos esą apnarpliotos idiotiškų įstatymų, aktų, normų. LRT yra traktuojama kaip politinis įrankis, kaip skylėta antklodė, kurią politikai laiko savo nuosavybe ir kiekvienas stengiasi tempti į savo pusę. Anot generalinio direktoriaus, visa LRT egzistencija, kuriamos ir transliuojamos programos tiesiogiai priklauso nuo valdžios malonės ar nemalonės: „Patiksit – gausit didesnę biudžetą, nepatiksit – kaltinkit patys save“. L. Tapino nuomone, iš LRT statuto išbraukus straipsnį, leidusį bet kuriam politikui kada nori ir kiek nori kartų ateiti ir postringauti ekrane, panašus straipsnis patyliukais atsirado Seimo statute. Seimo narys turįs teisę ne dažniau kaip vieną kartą per mėnesį nemokamai pasinaudoti Valstybiniu radiju ir televizija. „Nemokamai pasinaudoti, – ironizavo L. Tapinas. – Kaip pasinaudojama valdišku telefonu, automobiliu ar, atleiskite, valdiška išviete“. Atsistatydindamas L. Tapinas ragino politikus pakilti virš savo partinių ambicijų, įvertinti LRT vietą ir svarbą visuomenėje ir kuo greičiau priimti tokį įstatymą, kuris leistų LRT tapti kultūros institucija, išties tenkinančia visuomenės ir kiekvieno jos nario poreikius ir interesus (Seimas, 1995a).

Pirmojo LRT valdybos vadovo, vieno iš LRT statuto rengėjų, visuomeninio transliavimo Lietuvoje iniciatorių L. Tapino demaršas parodė, kad, nors buvo teigiamų poslinkių, liudijančių siekį Lietuvoje turėti Vakarų pavyzdžio visuomeninį transliuotoją, politikai ir toliau mėgino visuomeniniam transliuotojui daryti įtaką, pasitelkdami politinio ir ekonominio spaudimo svertus.

LRT valdymo ir finansavimo pokyčiai, priėmus Visuomenės informavimo įstatymą

1996-aisiais įsigalioję VIĮ ir LRT įstatymai suformavo naujus LRT valdymo principus, įtvirtino mišrų (politinį visuomeninį) tarybos sudarymo principą ir jos narių rotaciją. Aukščiausiaja LRT valdymo institucija tapo LRT taryba, sudaroma trejiems metams iš 13 asmenų. Tris narius skyrė Prezidentas, keturis Seimas, šeši nariai burtų būdu deleguoti iš šių devynių organizacijų: Lietuvos periodinės spaudos leidėjų asociacijos, Lietuvos žurnalistų sąjungos, Lietuvos žurnalistų draugijos, Lietuvos rašytojų sąjungos, Lietuvos kinematografininkų sąjungos, Lietuvos teatro sąjungos, Lietuvos kompozitorių sąjungos, Lietuvos dailininkų sąjungos, Lietuvos architektų sąjungos. Nustatyta, kad po trejų metų savo atstovus deleguoja organizacijos, kurių nebuvo taryboje pirmosios kadencijos metu. Į tarybą paskirti politinių partijų nariai turėjo sustabdyti narystę partijoje iki savo kadencijos taryboje pabaigos (Visuomenės informavimo įstatymas, 1996).

Buvo pasirinktas modernus finansavimo modelis – abonentinis mokestis. Pereinamuoju laikotarpiu LRT turėjo būti finansuojama iš alternatyvių šaltinių: valstybės biudžeto asignavimų, abonentinio mokesčio, pajamų, gautų už Radijo ir televizijos laidų pardavimą, leidybą, rėmimo, labdaros lėšų ir reklamos. Pajamų gavimo tvarką reglamentavo LR įstatymas. Jame buvo numatyta, kad didėjant LRT įplaukoms iš abonentinio mokesčio atitinkamai bus mažinamas finansavimas iš biudžeto ir trumpinamas reklamos transliavimo laikas (LRT įstatymas, 1996). Abonentinio mokesčio įtraukimo laikas, dydis, surinkimo tvarka turėjo būti nustatyti LRT abonentinio mokesčio įstatyme, tačiau ši tvarka nebuvo sukurta. Rinkti abonentinį mokestį nebuvo pradėta, vis atidėliojama, kol ši nuostata buvo išbraukta iš įstatymo.

Nepaisant VIĮ įtvirtinto Vakarų standartus atitinkančio LRT valdymo modelio, politinė kova dėl įtakos VT tik paaštrėjo. Baigiantis kadencijai, 2006-ųjų pabaigoje, LRT taryba išrinko naują LRT generalinį direktorių. VII Seimo naujoji, dešinioji dauguma tai traktavo kaip rinkimus pralaimėjusių politinių jėgų mėginimą palikti „savo žmogų“ LRT. Nors LRT veiklą reglamentuojančios įstatymų nuostatos per šešerius Nepriklausomybės metus tobulėjo, tačiau politikų

retorika ir veiksmai nepakito. Tarptautiniuose dokumentuose pabrėžiama, kad reikia užtikrinti visuomeninio transliuotojo nepriklausomumą nuo politinės daugumos ir siekti, kad politinis kalendorius nesutaptų su VT valdymo institucijų kadencijomis (*Council of Europe*, 1994, *De Proost*, 2005), tačiau laimėjusieji rinkimus neįsivaizdavo, kad susiklosčius naujai politinei konfigūracijai galėtų likti ankstesnioji LRT vadovybė. Įtakingas naujosios valdančiosios daugumos politikas Žibartas Jackūnas taip formulavo valstybinio (ne visuomeninio – aut. pastaba) transliuotojo sampratą: kiekviena valdžia ateina su savo programa, tikslais, kuriuos palaiko didelė juos išrinkusi tautos dalis. Ši valdžia turi suformuoti institucijas, padedančias tų tikslų siekti. Viena iš tokių institucijų – Radijas ir televizija (Jackūnas, 1998).

Siekiant perimti LRT į savo rankas, buvo inicijuotos įstatymo pataisos, kurių esmė, kaip deklaravo pataisų rengėjai, – VT depolitizavimas. Pristatydamas VII pataisas, Arvydas Vidžiūnas teigė, kad šis žingsnis yra padiktuotas principinės nuostatos – nuo politinės valdžios nepriklausomos visuomenės informavimo priemonės yra pirmoji demokratinės valstybės gyvavimo, klestėjimo ir valstybės sveikatos garantija. Siūlyta atsisakyti Prezidento ir Seimo deleguojamų tarybos narių, jų vietas užleidžiant kūrybinių ir visuomeninių organizacijų atstovams, „kultūros ir dvasios žmonėms“ (Seimas, 1996). Nutarta, kad atstovus į LRT tarybą trejiems metams deleguos 15 meno kūrėjų ir visuomeninių organizacijų: Lietuvos architektų sąjunga, Lietuvos dailininkų sąjunga, Lietuvių kalbos draugija, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Lietuvos kinematografininkų sąjunga, Lietuvos kompozitorių sąjunga, Lietuvos periodinės spaudos leidėjų asociacija, Lietuvos pramonės, prekybos ir amatų rūmų asociacija, Lietuvos rašytojų sąjunga, Lietuvos Respublikos piliečių chartija, Lietuvos šeimos centras, Lietuvos teatro sąjunga, Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos žurnalistų draugija, Lietuvos žurnalistų sąjunga. Deklaruojant depolitizavimo siekį, iš LRT valdymo sistemos buvo eliminuotas Seimas ir kitos valstybės valdžios grandys. Nutarta, kad LRT tarybos pirmininkas, LRT direktoriai yra atskaitingi LRT tarybai, o ši atsiskaito visuomenei ir tarybos narius delegavusioms visuomeninėms organizacijoms (iki tol LRT tarybos ataskaita buvo teikiama Seimui). Depolitizavimo siekis, priešingai ne tikėtasi, sukėlė politinę kovą, destabilizavusią LRT darbą. Buvęs LRT generalinis direktorius buvo atleistas, o naujasis paskirtas nesilaikant įstatymų (tai 1997 m. gegužę konstatavo Konstitucinis Teismas). Seimas priiminėjo specialiai susiklosčiusiai situacijai skirtas įstatymų pataisas (buvo pasiūlyta LRT įstatymo pataisa, kad atsistatydinus tarybai atsistatydina ir generalinis direktorius).

LRT finansinį nepriklausomumą buvo siūlyta užtikrinti mišriais šaltiniais: abonentinu mokesčiu, valstybės biudžeto asignavimais, pajamomis, gautomis

už laidų pardavimą, leidybą, laidų rėmimo ir labdaros lėšas. Atsirado pasiūlymų nustatyti fiksuotus LRT biudžeto dydžius (0,4 proc. Televizijai ir 0,2 proc. Radijui visų valstybės biudžeto metinių išlaidų, kasmet biudžeto asignavimus mažinant suma, lygia praėjusiais kalendoriniais metais gauto abonentinio mokesčio ir kitų LRT gautų pajamų sumai). Taip pat buvo numatyta, kad už programų transliavimo paslaugas jas teikiančioms įmonėms būtų tiesiogiai apmokama iš valstybės biudžeto (skiriama 0,2 proc. visų valstybės biudžeto metinių išlaidų). Įgyvendinus šias nuostatas, LRT biudžetas būtų sudarytas pagal aiškius kriterijus, taptų prognozuojamas ir tiesiogiai nepriklausomas nuo Vyriausybės ir Seimo valios.

Opozicijoje esantys parlamentarai įžvelgė politinę depolitizacijos potekstę. Rimantas Jonas Dagys atkreipė dėmesį, kad LRT steigėjas yra Seimas, tačiau jis lieka visiškai neatstovaujamas, negalintis daryti įtakos (Seimas, 1996). Gediminas Kirkilas teigė, kad nei Lietuvos katalikų mokslo akademija, nei Lietuvos Respublikos piliečių chartija nėra visuomeninės organizacijos, o Vytenis Andriukaitis konstatavo, kad siūlomos organizacijos išduoda politinius motyvus ir kad konservatoriai šitaip norintys užimti bankus, tiltus, radiją ir televiziją. Kaip jis teigė: „Nežinau, kodėl Lietuvos mokslų akademija yra mažesnio lygio institucija už, tarkime, Katalikų mokslo akademiją. Aš nežinau, kodėl Lietuvos profesinių sąjungų susivienijimai, jungiantys 100 tūkst. žmonių, yra mažiau atstovaujantys negu, tarkime, Piliečių chartija. [...] Aš niekaip nesuprantu, kas jums leidžia būtent savo valia ir savo noru vienoms organizacijoms suteikti teisę, kitoms ne. Gal leiskite joms pačioms tai padaryti?“ – klausė V. Andriukaitis (Seimas, 1996). Sauliaus Šaltenio nuomone, atidarant vartus tautai, atidaromi vartai demokratijai. Anot jo, „toks didelis pulkas garbingų žmonių, atstovaujančių garbingoms visuomenės organizacijoms, visada ras išmintingiausią sprendimą“ (Seimas, 1996).

Vėlesnėse Seimo diskusijose ieškota kompromiso tarp kraštutinio *valdžios ir visuomeninio* tarybos modelio. 1999-aisiais teikti siūlymai LRT tarybą sudaryti iš 15 asmenų atitinkamų institucijų, juos skiriančių, kadencijoms. Visuomeninių organizacijų teikimu 5 tarybos narius turėjo skirti Prezidentas, 10 – Seimas proporcingai Seimo daugumai ir mažumai. Seimo paskirtus visuomeninių organizacijų atstovus tvirtintų Seimas, balsuodamas už visą sąrašą. Tarybos narių įgaliojimai būtų nutrukę, jeigu jie būtų atsistatydinę arba atšaukti juos skyrusių institucijų. Siūlyta, kad Tarybos pirmininkas ir generalinis direktorius vietoj Seimui teikiamos ir tvirtinamos ataskaitos tik informuotų parlamentarų apie LRT veiklą, poreikius, perspektyvas (Seimas, 2000).

Prie LRT tarybos sudarymo tvarkos buvo grįžta 2000-ųjų pradžioje, kai Prezidentas grąžino Seimui pakartotinai svarstyti VII 29-ojo straipsnio pataisas. Prezidentūros teigimu, pataisos nesudaro sąlygų efektyviai valdyti LRT. Buvo

iškeltas klausimas, kokiais kriterijais nustatyta, kad iš beveik šešių šimtų Lietuvoje veikiančių visuomeninių organizacijų narius į LRT tarybą deleguoja būtent šios penkiolika. Prezidentas siūlė grįžti prie tarpinio varianto, kai Tarybą formuoja įstatymų leidžiamoji valdžia ir Prezidento institucija. Taryba galėtų būti sudaroma ketveriems metams iš 15 asmenų: 5 narius deleguotų Prezidentas, o 10 skirtų Seimas iš visuomeninių organizacijų, mokslo ir kultūros institucijų rekomenduotų narių (Seimas, 2000). Diskusijos metu J. Razma gynė dešiniųjų propaguotą depolitizavimo idėją ir klausė, ar Prezidento siūlomi pakeitimai nėra žingsnis atgal nuo visuomeninio transliuotojo koncepcijos; „Kuriuo atveju Radijas ir televizija būtų visuomeniškesnio pobūdžio ir toliau nuo politikos? Ar kai visuomeninės organizacijos tiesioginiu būdu deleguoja savo atstovus į tarybą, ar kai dalį atstovų tvirtina Prezidentas, dalį Seimo nariai?“ (Seimas, 2000). V. Landsbergis siūlomose pataisose pasigedo aiškios tarybos narių delegavimo tvarkos. Jo nuomone, ir Prezidento deleguojami atstovai turėtų būti siūlomi visuomeninių organizacijų, tačiau neaišku, kaip tai būtų daroma; „Ar tos organizacijos siųs kokius nors laiškus Prezidentui, siūlydamos savo kandidatus? O galbūt Prezidentas jau yra numatęs penkis žmones ir bus be reikalo varginamos tos organizacijos, siūlydamos savo atstovus?“ (Seimas, 2000). Rimantas Smetona pristatė kompromisinį variantą tarp vieno kraštutinio ir reto Europoje atvejo, kai taryba formuojama iš nustatytų visuomeninių organizacijų, ir kito kraštutinumo, kai visuomeninio transliuotojo taryboje dirba Seimo nariai. Siūlyta, kad Prezidentas ir Seimas sudarytų tarybą iš jiems visuomeninių organizacijų pasiūlytų kandidatų (Seimas, 2000). Rimantas Pleikys palaikė depolitizavimo koncepciją, sakydamas, kad galbūt kitose didesnė demokratijos patirtį turinčiose valstybėse atstovus į tarybas skiria prezidentai, seimai ar vyriausybės, ir dėl to nekyla didesnių problemų, tačiau pas mus, pritarus nuostatai, kad 5 žmones skiria Prezidentas, o 10 – Seimas, prasidėtų „bėgalinis draskymasis ir tarpymasis“ (Seimas, 2000).

Po siekio atiduoti LRT valdymą į visuomeninių organizacijų rankas, 2000-ųjų pradžioje grįžta prie mišraus modelio: 4 narius šešeriems metams skiria Prezidentas, 4 – ketveriems metams Seimas (2 iš opozicinių frakcijų pasiūlytų kandidatų), 4 – dvejiems metams deleguoja Lietuvos meno kūrėjų asociacija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos švietimo taryba, Lietuvos vyskupų konferencija. Pasibaigus tarybos nario įgaliojimų laikui, jį paskyrusi ar delegavusi institucija (organizacija) naują narį skiria šešeriems metams. Paliktas ir įstatymų leidžiamosios valdžios įtaką stiprinantis elementas – LRT Tarybos sudėtį tvirtina Seimas. Kilo ginčų dėl mažumos ir daugumos atstovavimo, nes tvirtinant bendrą Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto parengtą sąrašą, balsavimo rezultata

lemdavo daugumos balsai. Po vieno iš tokių balsavimų, tvirtinant naują LRT tarybos sudėtį, opozicijos atstovai piktinosi, kad valdančioji dauguma nori įsitvirtinti LRT taryboje, turėti ten kuo daugiau savo atstovų. Siekiant šių tikslų, anot V. Andriukaičio, „daug kas trypiama: ir frakcijų, kurios sudaro mažumą, interesus, ir opozicinių frakcijų interesus, trypiama parlamentinė tradicija. [...] Nacionalinė televizija vėl pavirsta politinio mūšio arena“. Juozo Bernatonio nuomone, taip politizuotai suformuota LRT taryba „iš tiesų negalės normaliai dirbti, negalės atstovauti visai visuomenei“ (Seimas, 2000a).

Vis dėlto įtvirtintas LRT tarybos narių rotacijos principas stabilizavo LRT darbą: iki tol dažnai keitęsi LRT vadovai dabar sugebėjo išsilaikyti visą kadenciją (pirmasis visą kadenciją išbuvo Kęstutis Petrauskis; Audrius Siaurusevičius buvo išrinktas antrajai kadencijai). Panašus Tarybos formavimo principas išliko iki dabar, nors buvo mėginimų jį keisti. Vieni akivaizdžiausių tokių bandymų buvo 2002-aisiais ir 2010–2011-aisiais. VIII Seime (2000–2004) sugrįžta prie LRT depolitizacijos ir dekomercializacijos idėjų, siekiant VT išvaduoti iš politikų ir verslo įtakos. Anot pataisos pristačiusio Seimo nario Rolando Pavilionio, nuo pat 1990 m. kovo 11-osios Nacionalinis radijas ir televizija, kaip kokios Golano aukštumos, buvo visų politinių jėgų spekuliacijos objektas (Seimas, 2002). Tačiau parlamentaro pateiktos pataisos leido Seimui ne tik dar daugiau kištis į finansų paskirstymą, bet ir į programų turinį. Teigta, kad didėjant komercinės reklamos „svoriui“ tolstama nuo švietimo, kultūros sklaidos misijos. Konstatuota, kad LRT vis mažiau ugdo mąstymo kultūrą, menkiau supažindina visuomenę su Europos ir pasaulio kultūrų įvairove, šiuolaikinės visuomenės raidos problemomis ir daugeliu kitų esminių dalykų. LRT kaltinta tuo, kad iš esmės virto biudžeto lėšų persikirstytoja ir reklaminio laiko pardavėja, netaikančia jokių misijos kriterijų superkamai iš prodiuserių produkcijai. R. Pavilionio nuomone, LRT tapo komerciniu transliuotoju, gaunančiu dar ir didžiulę valstybės dotaciją, todėl keltas klausimas, ar valstybei reikia išlaikyti komercinį kanalą, atsiribojantį nuo įstatymo jam skirtos misijos. Siūlyta pakeisti susiklosčiusią ydingą praktiką, kai Seimas skiria valstybės biudžeto asignavimą, nereikalaujamas iš anksto nei pagrįsti lėšų, nei struktūrinio finansavimo plano, iš kurio būtų galima matyti, kaip bus panaudotas valstybės asignavimas. Dėl tokios praktikos, R. Pavilionio nuomone, pasidarė neįmanoma nustatyti realaus, objektyviai įvertinto finansavimo poreikio ir susidarė prielaidos spekuliacijoms apie tariamą nuolatinį ilgalaikį lėšų stygių. Siekta sukurti programinio finansavimo sistemą, pagal kurią LRT turėtų Seimui pateikti finansavimo planą ir įrodyti, kad numatomos rodyti laidos išreiškia nacionalinę misiją (Seimas, 2002). Jeigu tokios įstatymo pataisos būtų priimtoms, Seimas iš esmės būtų perėmęs ir redakcinę LRT programų kontrolę.

Vienas iš paskutiniųjų bandymų radikaliai pertvarkyti LRT valdymą sukėlė tarptautinį atgarsį. 2010–2011 m. X Seimas svarstė dešiniųjų daugumos pateiktas septynių LRT įstatymo straipsnių pataisas. Deklaruotas svarbiausias jų tikslas – sustiprinti LRT tarybos funkcijas, sukuriant sekretoriaus, vadybos, finansų, teisės sričių specialistų etatus. Grįžta prie minties stiprinti tarybos nepriklausomumą, jos biudžetą atskiriant nuo LRT. Bene didžiausią atgarsį sukėlė siūlymas atsakyti jau dešimtmetį galiojusio tarybos narių rotacijos principo, jų kadenciją vėl susieti su deleguojančių institucijų kadencijomis. Tarsi užmiršę visas prieš tai Lietuvoje vykusias diskusijas, Vakarų patirtį, valdžios institucijų tęstinumo principą, pataisų iniciatoriai stebėjosi, kodėl taryboje dirba ankstesniojo Seimo ar Prezidento institucijos deleguoti žmonės. Kadangi keletą metų iš eilės Seimas buvo nepatvirtinęs LRT tarybos ataskaitos, siūlyta, kad tokiu atveju turėtų būti svarstomas LRT tarybos pirmininko tinkamumas eiti pareigas. Diskusijų metu parlamentarai kėlė klausimą, kodėl nepatvirtinus LRT tarybos veiklos ataskaitos, svarstomas tik pirmininko tinkamumas, o ne visos tarybos atsakomybė (Seimas, 2010).

Teikiamuose dokumentuose buvo kartojami 2002-ųjų Seime diskutuoti argumentai apie kriterijų formavimą – LRT taryba turėtų nustatyti administracijos darbo vertinimo rodiklius ir suformuluoti užduotis generaliniam direktoriui. Jeigu per nustatytą terminą jis neįvykdytų nustatytų rodiklių, galėtų būti svarstomas direktoriaus atleidimo klausimas. Siūlyta supaprastinti generalinio direktoriaus atleidimo procedūrą – vietoje dviejų trečdalių balsų pasitenkinti paprasta dauguma. Pataisas teikęs Gintaro Songailos nuomone, gali būti, kad generalinio direktoriaus statusas susilpninamas, bet jo veikla siejama su rezultatais (Seimas, 2010). Taip pat siūlyta, kad kriterijų ir užduočių pakankamumą vertintų Seimas, kad Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui būtų teikiamas pagrindimas, kokia pinigų suma reikalinga LRT misijai atlikti. Dalis Seimo narių nenorėjo imtis tokios atsakomybės, abejojo kompetencija kištis į LRT tarybos reikalus: „Išeitų, kad mes visi čia esantys galėtume į *Lietuvos energijos*, į Rytų, Vakarų skirstomųjų tinklų tarybas arba valdybas, į televizijos tarybą arba valdybą eiti, kadangi mes esame didžiausi specialistai. Tai kam tada tas tarybas ir valdybas kurti? [...] Man kyla klausimas, o iš kur tas noras taip kontroliuoti, ar mes iš tikrųjų sugebėsime suprasti?“ – klausė Kęstutis Daukšys (Seimas, 2010).

Vėl užsimota LRT eteryje uždrausti komercinę reklamą, tačiau nenumačius finansinius nuostolius kompensuojančių šaltinių. Kadangi Lietuva jau buvo Europos Sąjungos narė, išvadas dėl inicijuojamų dokumentų pateikė Europos teisės departamentas. Jose atkreiptas dėmesys į tai, kad, nors reklamos draudimas

neprieštarauja Audiovizualinių paslaugų direktyvai, būtina numatyti, kokiomis lėšomis bus kompensuojami įplaukų už reklamą nuostoliai (Seimas, 2011).

Įstatymo priėmimo eiga parodė, kad Lietuvoje jau suvokiami vakarietiški visuomeninio transliavimo principai, todėl dalies politikų siekis pakeisti LRT vadovybę ir perimti VT kontrolę sulaukė didelio pasipriešinimo. Vykstantys procesai buvo lyginami su 1996–1997 m. „mūšiu“ dėl LRT eterio, kuomet dešiniems pavyko iš kairiųjų perimti įtaką LRT. Šį kartą ryžtingai reagavo LRT taryba, kreipusis į Lietuvos visuomenę ir tarptautines organizacijas. Ji konstatavo, kad LRT be tiesioginio politikų kišimosi dirbo beveik dešimtmetį. LRT įstatymas Europos Sąjungoje yra nuolat minimas kaip vienas pažangiausių ir geriausiai užtikrinančių jo nepriklausomumą nuo tiesioginės politikų įtakos. Taryba perspėjo, kad rengiamos pataisos iš esmės reiškia grįžimą prie valstybinio radijo ir televizijos modelio, nes LRT taptų valdančiosios daugumos rupu. Kritikuotas naujų tarybos narių skyrimo siejimas su politikų kadencijomis, Seimo galimybė, nepatvirtinus LRT tarybos ataskaitos, sukelti LRT valdymo krizę, institucijų ir organizacijų teisė atšaukti neįtikusius tarybos narius, Seimo komiteto teisė pritarti ar nepritarti LRT programų strategijai. Pateiktų pataisų turinys, LRT tarybos nuomone, prieštarauja pamatiniams demokratinės Europos principams, jos reikštų visuomeninio transliuotojo suvalstybinimą, sudarytų prielaidas antidemokratiniais procesams bei žodžio laisvės varžymui Lietuvoje (LRT taryba, 2010). Susirūpinimą dėl rengiamų pataisų pareiškė Europos transliuotojų sąjungos (EBU) generalinė direktorė Ingrida Deltenre. Ji kritikavo idėją vienu metu pakeisti visuomeninės tarybos sudėtį, galimybę paprasta balsų dauguma atstatydinti generalinį direktorių, Seimui kištis į programų turinį. Finansavimo srityje prognozuota, kad reklamos uždraudimas gali sutrikdyti LRT veiklą, neužtikrinti dera- mo transliuotojo nepriklausomumo nuo valstybės institucijų (Deltenre, 2010, *Public Service Media on the Baltic*, 2010). Seimo Teisės departamento išvadosse buvo atkreiptas dėmesys į galimai įstatymams prieštaraujančias nuostatas (numatomą vienasmenę LRT tarybos pirmininko atsakomybę už kolegialios valdymo institucijos veiksmus, teisiškai abejotiną LRT generalinio direktoriaus darbo sutarties susiejimą su kasmetinių planų įvykdymu) (Seimas, 2011). Visuomenės pasipriešinimas ir tarptautinė opinija sutrukdė priimti antidemokratinis įstatymus, revizuoti susiklosčiusią visuomeninio transliuotojo reglamentavimo tvarką.

Dar vieną žingsnį žengė XI Seimas, sukūręs naują LRT finansavimo modelį. Siekiant dekomercializuoti programą, buvo nutarta nuo 2015 m. LRT netransliuoti reklamos, išskyrus kultūros ir sporto renginių ir rėmimo pranešimus ir

kai reklamą ir komercinius audiovizualinius pranešimus LRT privalo transliuoti, vykdydama sutarčių įsipareigojimus. Finansavimo tvarka buvo susieta su biudžeto surinkimo rodikliais (1,5 proc. nuo praeitų metų faktiškai gautų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų pajamų ir 1,3 proc. iš akcizo pajamų) (LRT įstatymas, 2014). Priimtos LRT įstatymo pataisos svarbios keletu aspektų. Reklamos transliavimo įplaukų praradimas kompensuojamas didesniu biudžetu, o jo dydis yra iš anksto žinomas, nes skaičiuojamas pagal nustatytą formulę (2015 m. – pagal 2013 m. biudžeto ir akcizų surinkimo rezultatus, 2016 m. – pagal 2014 m. ir t. t.).

Mūsų atlikta LRT reglamentuojančių įstatymų apžvalga rodo, kad šiandien galime konstatuoti Lietuvoje įsigalėjus vakarietiškus standartus, užtikrinančius visuomeninio transliuotojo politinę ir finansinę nepriklausomybę. Tačiau istorinė patirtis rodo, kad bet kada gali atsirasti geriausiomis intencijomis grindžiamų įvairių iniciatyvų, ir straipsnyje aptarti bei kiti LRT valdymo klausimai vėl gali atsidurti politikų akiratyje.

Apibendrinimas

1. Lietuvos audiovizualinio transliavimo istorija prasideda XX amžiuje. Lietuvos radijo programos pradėtos transliuoti 1926 m., o televizijos – 1957 m. Lietuvos radijo ir televizijos istoriją galima skirstyti į keturis etapus: Nepriklausomos Lietuvos radijas (1926–1940), sovietinės Lietuvos radijas ir televizija (1940–1988), Atgimimo laikotarpio (1988–1991) ir atkurtosios Nepriklausomos valstybės radijas ir televizija (nuo 1991 m.).
2. Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvoje pradedamas diegti vakarietiškas visuomeninio transliuotojo modelis, kuriam būdingas nepriklausomas transliuotojo valdymas ir finansavimas, siekiant išvengti tiesioginio valdančiosios daugumos kišimosi. Nepriklausomumas nuo vyraujančios politinės jėgos skatina visuomenės pilietiškumą, pliuralizmo tendencijas, diskusijas.
3. Siekį kurti demokratišką vakarietišką audiovizualinio transliuotojo modelį trikdė sudėtinga politinė situacija, sunki ekonominė padėtis, vadinamasis *politinių sūpuoklių* efektas, politinės kultūros stoka, ydinga visuomeninio transliavimo samprata.
4. Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas sovietinę propagandinę instituciją reorganizavo į nepriklausomos Lietuvos transliuotoją. Naujajame LRT statute Radijas ir televizija tapo Parlamentui atskaitinga institucija, kuriai vadovauja visuomeninė institucija – LRT valdyba. Tačiau išliko didelė

politikų įtaka: Valdybos nariai buvo skiriami Seimo įgaliojimų laikui, parlamentari turėjo išskirtinę teisę į LRT eterį.

5. VI Seimas parengė naujus žiniasklaidą reglamentuojančius dokumentus: Visuomenės informavimo įstatymą ir LRT įstatymą. LRT valdybą pakeitė taryba, sudaroma iš 13 narių (3 skyrė Prezidentas, 4 Seimas, 6 nariai burtų būdu buvo deleguojami visuomeninių organizacijų). Nutarta rinkti abonentinį mokesį LRT išlaikyti, mažinti reklamą ir biudžeto finansavimą, tačiau ši nuostata nebuvo įgyvendinta.
6. Siekdama pašalinti ankstesniosios tarybos paskirtą LRT vadovą, VII Seimo dauguma, deklaruodama LRT depolitizavimą, pakeitė tarybos sudarymo tvarką (atstovus į tarybą delegavo 15 meno kūrėjų ir visuomeninių organizacijų). Šie pokyčiai sukėlė aštrią politinę kovą, kuri destabilizavo LRT darbą.
7. 2000-ųjų pradžioje buvo grįžta prie mišraus tarybos sudarymo modelio, kai 4 narius šešeriems metams skiria Prezidentas, 4 ketveriems metams – Seimas (2 iš opozicinių frakcijų pasiūlytų kandidatų), 4 dvejiems metams deleguoja visuomeninės organizacijos. Buvo įtvirtintas rotacijos principas (kas dveji metai pasikeičia trečdalis tarybos narių).
8. VIII Seimas grįžo prie idėjos dekomercializuoti LRT. Siekta sukurti programų finansavimo sistemą, pagal kurią LRT turėtų Seimui pateikti finansavimo planą ir įrodyti, kad numatomos transliuoti laidos atitinka nacionalinę misiją. Oponentų nuomone, tai būtų padidinę politikų kišimąsi į LRT valdymą ir programų formavimą.
9. X Seimo mėginimas radikaliai pertvarkyti LRT valdymą sukėlė ne tik pasipriešinimą Lietuvoje, bet ir tarptautinį atgarsį. Kritiktuotas LRT tarybos narių kadencijos susiejimas su politiniu kalendoriumi, galimybė delegavusioms institucijoms ir organizacijoms atšaukti LRT tarybos narius, Seimo komiteto teisė pritarti ar nepritarti LRT programų strategijai.
10. XI Seimas sukūrė naują LRT finansavimo sistemą, pagal kurią LRT yra dekomercializuojama (nuo 2015 m. netransliuoja reklamos, išskyrus numatytus atvejus). LRT finansavimas yra iš anksto žinomas, nepriklausomas nuo valdančiosios daugumos, nes skaičiuojamas pagal praėjusių kalendorinių metų biudžeto ir akcizų surinkimo rezultatus.
11. Nepaisant nuolatinio politikų noro daryti įtaką Radijui ir televizijai, šiuo metu LRT veiklą reglamentuojančių įstatymų turinys leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje yra suvokiami esminiai visuomeninio transliavimo principai ir jų reikšmė demokratijai.

Literatūra

- AT, 1990. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251005&p_query=Lietuvos%20radijo%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 21.
- AT, 1990 a. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251006&p_query=Lietuvos%20radijo%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 18.
- AT, 1990 b. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251006&p_query=Lietuvos%20radijo%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 18.
- Bourdon J. Quoi de neuf dans le crise? *Media Morphoses*. Paris: INA, Hors Serie, 2005, p. 9–13.
- Brants K., Siune K. Public Broadcasting is a State of Flux, *Dynamics of Media Politics: Broadcast and Electronic Media in Western Europe*. London: Sage, 1992, p. 101–105.
- Cintra-Torres E. Un point de vue portugais, *Media Morphoses*. Paris: INA, Hors Serie, 2005, p. 151–157.
- Council of Europe. The Media in a Democratic Society, *Political Declaration, Resolutions and Statement, 4th Ministerial Conference, Mass Media Policy*. Prague, 7–8 December 1994, (94) 20.
- Deltentre I. Europos transliuotojai gina LRT teisę gauti pajamų iš reklamos. 2014 08 21. Prieiga per internetą: <http://m.lrytas.lt/-12638203761262416693-p1-europos-transliuotojai-gina-lrt-teis%C4%99-gauti-pajam%C5%B3-i%C5%A1-reklamos.htm>. Žiūrėta: 2010 01 18.
- Proost S. de. Nouvel espace public, nouvelle legitimité. Une television sans espace public, *Media Morphoses*. Paris: INA, Hors Serie, 2005, p. 95–99.
- Jackūnas Ž. Amžinas įtampas laukas, *Kalba Vilnius*, 1998, Nr. 10, p. 2.
- Konstitucinis Teismas, 1995. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=17999&p_query=Lietuvos%20radijo%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 21.
- LRT įstatymas, 996. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=240843&p_tr2=2#zym_a_9s14poradijatv. Žiūrėta: 2014 08 22.
- LRT įstatymas, 2000. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=105545&b=>. Žiūrėta: 2014 08 21.
- LRT įstatymas, 2014. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=471236. Žiūrėta: 2014 08 15.
- LRT statutas, 1990. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=208&p_query=Lietuvos%20radijo%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 21.
- LRT taryba, 2010. LRT taryba išplatino viešą pareiškimą dėl skubotų įstatymo pataisų. Prieiga per internetą: http://www.lzs.lt/lt/naujienos/ziniasklaida_lietuvoje/archyvas/p90/lrt_taryba_isplatino_viesa_pareiskima_del_skubotu_istatymo_pataisu.html. Žiūrėta: 2014 07 15.
- Musso P. Trois scenarios pour le service public, *Media Morphoses*. Paris: INA, Hors Series, 2005, p. 59–65.

- Pečiulis Ž. Sovietinės televizijos diskurso daugialypumas: oficialumo ir nuoširdumo drama, *Informacijos mokslai*, 2013, t. 63, p. 113–128.
- Pečiulis Ž. Mission (Im)Possible. The Case of Lithuanian Public Service Broadcasting, *Central European Journal of Communication*, 2010, Vol. 3, No. 1 (4), p. 81–94.
- Pečiulis Ž. *Iki ir po televizijos. Žilvinsnis į XX amžiaus audiovizualinės masinės komunikacijos fenomeną*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
- Public Service Media on the Baltic: The Role of the State in Central and Northern European Media Systems, *Central European Journal of Communication*, 2010, Vol. 3, No. 1 (4), p. 7–178.
- Recommendation of the Committee of Ministers, 1996. Recommendation No. R (96). 10 of the Committee of Ministers (of Council of Europe) to Member State on the Guarantee on the Independence of Public Service Broadcasting. Prieiga per internetą: <http://www.ebu.ch/en/union/publications/index.php>. Žiūrėta: 2014 08 21.
- Seimas, 1992. Nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 16 d. potvarkio Nr. 991p 5 punkto panaikinimo“ projekto svarstymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251183&p_query=Radio%20ir%20televizijos%20statutas%20&p_tr2=1. Žiūrėta: 2014 07 05.
- Seimas, 1992b. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl radijo ir televizijos valdybos“ projekto pateikimas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=235383&p_query=Lietuvos%20radio%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2#zyna_1s14potelrad. Žiūrėta: 2014 08 21.
- Seimas, 1993. Lietuvos Respublikos nutarimo „Dėl Radijo ir televizijos statuto pakeitimo ir papildymo“ projekto pateikimas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=236737&p_query=Lietuvos%20radio%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 17.
- Seimas, 1994. Visuomenės informacijos priemonių įstatymo projekto Nr. 200 (2) pateikimas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238897&p_query=Lietuvos%20radio%20ir%20televizijos%20%20statutas%2C%201990&p_tr2=2#zyna_5s7poinf. Žiūrėta: 2014 08 21.
- Seimas, 1995. Lietuvos radijo ir televizijos įstatymo projekto Nr. 1185 (2) pateikimas. Prieiga per internetą: Žiūrėta: 2014 07 13. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239970&p_tr2=2#zyna_6s43poLietradirtelistprojpat.
- Seimas, 1995a. Nutarimo „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos gen. Direktorius“ pateikimas Nr. 1356. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239040&p_tr2=2#zyna_5s57podir. Žiūrėta: 2014 08 28.
- Seimas, 1996. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=234542&p_query=Lietuvos%20respublikos%20visuomen%EBs%20informavimo%20%20E1statymas&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 24.
- Seimas, 2000. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=94009&p_query=Visuomen%EBs%20informavimo%20%20E1statymo%2029%20straipsnio%20pakeitimo%20%20E1statymo%20projektas%20.

- Seimas 2000a. Žiūrėta: 2014 08 21. Prieiga per internetą: Žiūrėta: 2014 08 17. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=101152&p_query=Seimo%20nutarimo%20%93D%EBI%20Lietuvos%20nacionalinio%20radijo%20ir%20televizijos%20tarybos%20sud%EBties%20patvirtinimo%94%20projektas%20Nr.P-2547%283%29%20%28svarstymas%20ir%20pri%EBmimas&p_tr2=2.
- Seimas, 2002. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=188323&p_query=Lietuvos%20nacionalinio%20radijo%20ir%20televizijos%20%20E1statymo%206%2C%2010%20ir%2015%20straipsni%20F8%20pakeitimo%20%20E1statymo%20projektas%20Nr.IXP-1891%282%29%20%28pateikimas%29&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 21.
- Seimas, 2010. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363951&p_query=%20Lietuvos%20nacionalinio%20radijo%20ir%20televizijos%20%20E1statymo%205%2C%206%2C%209%2C%2011%2C%2012%2C%2013%20ir%2015%20straipsni%20F8%20pakeitimo%20ir%20papildymo%20%20E1statymo%20projektas%20Nr.%20XIP-1482%20%28pateikimas%29&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 21.
- Seimas, 2011. Informacinės visuomenės plėtros KOMITETO IŠVADA dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 6, 9, 10, 11, 12, 13 ir 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=396928&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 25.
- Television across Europe, *Overview Country Reports*, Budapest: Open Society Institut, 2008.
- Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Related ACTS. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/dat/l1997D/htm>. Žiūrėta: 2014 08 12.
- Visuomenės informavimo įstatymas, 1996. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=33701&p_query=Lietuvos%20respublikos%20visuomen%EBs%20informavimo%20%20E1statymas&p_tr2=2. Žiūrėta: 2014 08 21.

SUMMARY

Formation and Political Influence of the Lithuanian Public Broadcasting Model

Audiovisual broadcasting history in Lithuania began in the 20th century. The Lithuanian radio program was launched in 1926, with television appearing in 1957. Lithuanian radio and television history can be divided into four stages: Radio in independent Lithuania (1926–1940), Radio and television in Soviet Lithuania (1940–1988), the Revival period (1988–1990), and Radio and television of the Restored state (since 1990).

After the restoration of independence, Lithuania began to develop a Western model of public broadcasting, which is characterized by an independent broadcaster's management and financing. The Supreme Council-Atkuriamasis Seimas (1990–1992) reorganized the former institution of Soviet propaganda

into an independent Lithuanian broadcaster. Lithuanian Radio and television (LRT) has become an institution accountable to the Parliament and is headed by a public authority – the LRT Board. However, significant political influence remains – Board members were delegated for the term of authorisation of the Parliament, thus parliamentarians had exclusive rights in regards to LRT.

The 6th Seimas (Parliament) (1992–1996) developed new regulation of the media – the Public Information Act and the LRT statute. The LRT Board was transformed into a Council composed of 13 members (3 were delegated by the President, 4 – by Seimas, 6 members were delegated by public organizations). It was decided to collect a subscription fee and to reduce the amount of advertising, but this idea has not been implemented.

The 7th Seimas (1996–2000) changed the formation procedure of the council (all 15 representatives were delegated by public organizations). These changes destabilized LRT's work. In the beginning of 2000 was decided to return to a mixed constitution of the Council: 4 members appointed by the President for six years, 4 – by Parliament for a four-year term, and 4 – by public organizations for a two-year term. The principle of rotation has been settled (one third of the Council members changes every two years).

The 8th Seimas (2000–2004) returned to the idea of the decommercialisation of LRT. The aim was to create a program budgeting system. It was planned that LRT would have to present to the Parliament its financing plan and prove that its programming coincided with the national mission.

The 10th Seimas (2008–2012) attempted to radically transform LRT management and that has caused not only local resistance, but also international reverberation. The compliance of the LRT Council members terms and the political calendar was criticized, as was the possibility for institutions to depose their delegates.

The 11th Seimas (2012–2016) created a LRT funding system under which LRT is considered a non-commercial broadcaster (from 2015 there is no more advertising). LRT funding is associated with the previous calendar year's Lithuanian budget and excise revenues.

Actual legislation of LRT leads to the conclusion that Lithuania perceives the fundamental principles of public broadcasting and understands its value for democracy.

Keywords: Public broadcaster, Lithuanian radio and television, rule, sponsorship, Seimas, laws.